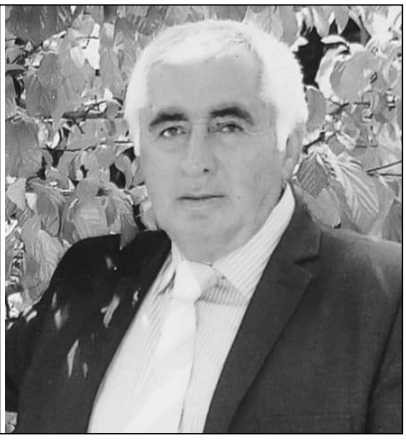

SEYİD VƏ FATİMƏ

ROMAN I hissə

Salman Məmmədov

III FƏSİL

SİRLİ ADAYA BİRİNCİ SƏYAHƏT

Seyid adanın qumsal yerləri ilə irəliləyirdi. Həyəcanlı baxışlarla nəyi se axartırmış kimi ətrafa göz gəzdirdi, heç bir şey nəzarətindən yayınmırdı. Payız fəslə olduğundan ada sarı rəngə boyanmışdı. Payız günəşinin zəif şüaları altında qızılı qumlar bərk vururdu. Yaşıl kolların sarılaşmışdı. Har addıbaşı bu kolları qıl qıl quşların yumurtalarını görmək olurdu. Ara-sıra görünən qağallar, porsuqlar çöl quşlarının içine düşərək yuvalarını dağıdır, yumurtalarını yeyirdilər. Buna baxmayaraq, adaya lal sükut hakim kəsilmişdi. Bu sükutu ancaq oxuyan kəliklərin, turacların kövrək səsi, həzin nəğmələri pozurdu. Nədənə, qı quşları burada daha çox gözə dəyirdi. Onların bəzisi lap Seyidin başı üzərindən uçur, insan nəfəsinə tamarzi kimi çiyinlərinə qonmaq istəyirdi. Seyid isə onlarla çox ehtiyatla davranır, hürkütmək istəmirdi. Qu quşları haqqında hardasa oxuduğunu, eşitdiyini yadına salmağa çalışırdı. Bu quşlarla bağlı həqiqətlər barəbər çoxlu əfsanələr də yaranmışdı. Deyilənə görə, Qu başqa quşlardan fərqli olaraq, ölümlünü qaçaqcadan duyar, ölümdən evvel özünlü son, kövrək və ən gözəl nəğməsini oxuyur.

Arada esən Xəzan küleyi sahilədir ki qumları göyə qaldırırdı. Bir anlığa adanın müsafiri heç nə görmədi, qum tufanına düşmüşdü. Nə yaxşı ki, külək tez dayandı. Lakin havada hələ qızıl qum dənəciklərinin, müxtəlif növ ağaclardan qopan sarı yarpaqların uçuşu davam edirdi. Saralmış yarpaqlar getdikcə yerə enirdi. Bəziləri isə başına, çiyinlərinə qonurdu. Sanki təbiət də ilk qonağa nəvaziş göstərmiş, başını tumarlayır, əlini çiyinlərinə qoyurdu. Seyid artıq xəzələ dönmüş yarpaqların üstündən yeri yirdi. Ələ bil ayaqları altına sarı xalı sərilmişdi.

Bu yerin özünəməxsus gözəl təbiəti, təmiz ab-havası olsa da, hələ bir meyvə ağacına rast gəlmədiyindən təcübünü gizlədə bilmirdi. Digər tərəfdən düşünürdü ki, bu qumsalada meyvə ağaclarının bitməsi və meyvə verməsi ağlaşıqmadır.

Əslində, yarısı qumsalıqdan, yarısı da mübit, məhsuldar torpaqlardan ibarət Tənha ada böyük bir ərazini əhatə edirdi. Seyid isə bu ərazini tamam gəzə bilməmişdi. Gördüklərindən belə bir qənaətə gəlirdi ki, ada daha çox müxtəlif quşların məskənidir. Su hövzələrindəki qamışlıq, quru ərazini bürümüş kollar isə onların artması üçün şərait yaratmışdı. Bu yerin bitki və heyvanat aləmi də zəngin idi.

Seyid adanı gəzib dolaraq moruq kollarına rast gəldi. Uzaqdan diqqətli cəlb edən moruqlar yetişsədə, dərib yeyəni yox idi. İstər-istəmə didərgin düşmüş doğma torpaqlarda uşaqlıq illərini xatırladı. Yaşadığı illər moruq yığımağa gedərdilər. Bir neçə dərin dərin olan moruqdan evlərdə mürəbbə də bişirilirdi. Anası Kübra xanımın bişirdiyi mürəbbənin dadı hələ də damağında qalmışdı. İndi illər keçəndən sonra, bu Tənha adada moruq kollarına rast gəlmişdi. Yaxınlaşmış giləmeyvədən yeməyə başladı. Doyunca yedikdən sonra çiyindən aşırıdığı xurcunu yerə qoyub evdə yemək üçün dərdiyi moruqları ora yığıdı. Yəne moruq kolluna əlini uzadanda kəskin ağrı hissi etdi. Tikan onun şah damarını deş-

mişdi, qan dayanmırdı. Qanı dayanmaq üçün nəse bir şey axtarmağa başladı. Gözünə yaxınlıqdakı eniyarpaqlı bitkidən başqa bir şey görmədi. Əyilib yarpaqlardan birini üzüb yaranın üstünə qoydu. Dərhal qan axını dayandı. Təcübənlənən əsası vardı. Müalicə əhəmiyyəti bu bitki görəsən necə adlanır? Daha hansı xəstəliklər dərməlidir? Bəs tibb aləmi necə, bu eniyarpaqlı bitki haqqında bir şey bilir mi? Bu suallar onu düşündürsə də, cavabsız qalırdı.

Şəfəverci bitkinin yarpaqlarından xeyli üzüb xurcana yığıdı. Necə olsa, gözünə baxılaraq alınan zədələri sağaltmağa kömək edərdi, deyə düşündü. Bu sirli aləmdə görəsən daha nələr var? Yoluna davam etsə, yəqin ki, çox şey görərdi, çox sirli şahidi olacaqdı. Hələlik isə geri qayıtmalıdır...

Bu fikirlərlə, sahilə yaxın yerə bitən iri gövdəli, qollu-budaqlı tut ağacının kölgəsinə gəldi. Günəş artıq öz şüalarını yavaş-yavaş adadan yığırdı. Hər tərəf sükuta qərq idi. Quşlar da, heyvanlar da yəqin ki, yuvalarına qayıtmışdılar. Bu səssizlikdə ancaq ara-sıra küleyin uğultusu eşidilirdi. Tut ağacı Seyidi yarpaq yağına tutmuşdu. Başına, çiyinlərinə sarı yarpaqlar ara vermədən töküldü. Ayağının altında isə xəzəl olmuş yarpaqlar xırçıldadı. Bu məqamda, bir gülüş səsi onu təbii halından çıxartdı. İnsan ayağı dəyməyən sirli adada bu, kim ola bilirdi. Canından gizli bir üşümə keçdi, səslənən tərəfə boylandı. Təxminən, 7-8 metr aralıda qarşısındakı ağaca söykənmiş bir qadının işıq saçan gözələri, təbəssümlü üzü, gülməyə bəxşiləri ilə rastlaşdı. Qadın o qədar gözəl idi ki, adanın ağı başından çıxdı. Seyid gözəlliyi ilə onu ovsunlayan qadına baxsa da yerində donub qalmışdı. O, adanın müəyyən hissəsini gəzməmişdi, lakin insan yanında bir varlığa rast gəlməmişdi. Bəs Allahın öz qüdrəti ilə yaratdığı bu qadın hardan peyda oldu? Gözələrinə, gördüyünə inanı bilmirdi. Aman Allah, gördüyü yuxudur, yoxsa həqiqət. Axı, belə gözəllikdə varlıq ola bilməzdi. Bir anlıq ona elə gəlirdi ki, bu, Allahın göndərdiyi möləkdir. Qadının qar kimi ağı bədənini ətrafa işıq saçırı. Şəvə kimi qara saçları günəş kimi nurlu üzünə

dağlıaraq topuğuna qədar uzanırdı. Mütenasib bədən quruluşu vardı, bədən gücünə qədar çılaq idi. Ağapraq əlləri ilə ağacın budağında yapışıb durmuşdu. Ürəyə od salan baxışlarını qarşısındakı uca boyu, pəhləvan cüssəli cavan oğlandan çəkmişdi. Arada sükut vardı, ancaq baxışları danışırdı. Naməlum qadının qənersiz gözəlliyi Seyidi özünə vələm etmişdi. Ömründə ilk dəfə olaraq öz gücsüzlüyünü hiss etdi, demir kimi möhkəm iradəsi əlindən alındı. Özümdən əslil olmayaraq qadına yaxınlaşmaq üçün bir addım irəli gətdi. Lakin Sirli adanın mələyi cəld geri çəkildi, yerini dəyişərək yəne Seyidi təbəssümlü baxışlarla süzməyə davam etdi. Yəne arada sükut hökm sürürdü. Axır ki, Seyid dözə bilməyib üzünü sükutu özü pozdu: Yalvarış, mehribanlıq dolu bir az kövrək, zəif bir səslə: - Ey Allahın gözəl bəndəsi, - deyə qarşısındakı gözəllik ilahəsinə müraciət etdi - Axı siz kimsiniz?

Cavab əvəzinə mələksimmi, cəzibədar qadın ucadan qəhqəhə çəkdi, bir az da naz-qəmzəsini artırırdı.

Seyid onun qarşısında döyüşən məğlub çıxmış bir sərkdəyə bən-zəyirdi. Sanki bütün qatıyyətini, gücünü itirmişdi. Yəne qorxaq, ürkək, zəif bir səslə soruşdu:

- Axı bu adaya necə düşmüşsən?
- ... Bəlkə, elə əvvəldən buranın köklü sakinisən?
- ... Bəlkə ailə həyatı da qurmusan, həyat yoldaşın, uşaqların var?
- ... Yoxsa sən də mənim kimi doğma el-obadan didərgin düşmüşsən, haqsızlıqdan, zülmədən qaçıb burada məskunlaşmışsən?
- ... Bəlkə köməksizsən, yardıma ehtiyacın var?

Suallarına heç bir cavab almayan Seyidin səbri tükəndi. Araya yəne üzünü sükut çökdü. Qadın, yalnız Seyidə zillədiyi mehriban, təbəssümlü baxışları ilə kifayətlənirdi. Seyid iradəsini toplayıb ona tərəf daha bir addım atdı. Qadın yəne də geri çəkilib yerini dəyişdi. Ancaq qadının su hövzəsinə tərəf geri çəkildiyi Seyidin diqqətindən yayınmadı. Bir anlığa qadına bəslədiyi şəffaf, təmiz

duyğularını, saf hislərini beynində dolayan qara-qura fikirlər əvəz etdi. Axı, bu həqiqi varlıq olsaydı, ya da hardansa buraya düşsəydi heç olmasa Seyidin bir sualına cavab verərdi, onunla ünsiyyət qurmağa çalışar, ehtiyacına görə kömək istəyərdi. O isə yalnız naz-qəmzə satmaqla öz mehriban, təbəssümlü baxışları, qənersiz gözəlliyi ilə qarşısındakı dayanan cəngavərin ürəyini oynatmaq kifayətlənirdi.

Seyid özlüyündə qəti qərarə gəldi. -Yox, bu qadın bizdən deyil - deyə düşündü - tamam başqa məxluqdur.

Urəyindən soyuq bir gizli keçdi. Vəhşi heyvanlarla döyüşməyə həmişə hazır olan Seyid məhz bizdən olmayan, yalnız öz gözəlliyi ilə silahlandırılmış ürkək ovlayan, həttə cazibədarlığının qüdrəti ilə cəngavərləri məğlub edən bu məxluqun qarşısında aciz dayanmışdı. Bundan sonra nə edəcəyini, hansı addımı atacağını bilmirdi...

Bu məqamda arxadan tükürpərdici bir səslə eşitdi. Bir az qorxuya düşsə də özüni o yerə qoymadı. Arxadan gələn səssə tərəf boylandı. Ətrafa göz gəzdirdi, lakin gözünə heç nə görmədi. Yenidən o səhri məxluq tərəf dönəndə qadını yerində görmədi. Yalnız yaxınlıqdakı su hövzəsində güclü bir şappıltı eşitdi. Seyid indi başa düşdü ki, onun qarşısında bir saatdan çox dayanmış, bənzərsiz gözəlliyi, cazibədarlığı ilə bütün iradəsini əlindən alan bu qadın su pərisi imiş. Hələ mədrəsədə təhsil alanda eşitmişdi ki, böyük Yaradan dünyada həqiqi varlıqdan, insandan fərqləndir-

diyi çox vaxt gözəgörünməyən başqa məxluqları da xəlf edib. Müqəddəs Qurani - Kərimdəki "Cin" surəsi də bunu təsdiqləyir. Lakin cinlər əcayib, qorxunc olurlar, su pəriləri isə öz gözəlliyi ilə onlardan fərqlənirlər.

Seyid hələ də yuxu aləmində idi. Gördüyünün həqiqət olduğuna inanı bilmirdi. Su pəri əhvalatı bir an belə yadından çıxmırdı. Vaxtilə qeyri-insani məxluqlar haqqında ata-babasından eşitdiyini, bunları uydurma və əfsanə hesab etdiyini indi real həyatda gördüdü. Qeyri-ixtiyari atasının Alarvadı haqqında söylədiyi əhvalatı xatırladı. Rüstəm kişinin dediyinə görə, babası Cəfər Alarvadını tutub evində xidmətçi kimi işlədərmiş. O vaxt quliyabırlar, alarvadılar otlağa buraxılan atları minib əylənmişlər. Atlar isə ax-

şamüstü tamam yorğun və əldəndüşmüş halda evə qayıdarmışlar. Təbii ki, bu, ev sahibini narahat etməyib bilməzdi. Çünki at o qədər yorğun olardı ki, minik vəsaiti kimi ev işlərini görməyə gücü qalmazdı. Bir gün Cəfər kişinin tapşırığı ilə atın belinə ərimiş qır yaxaraq otlağa buraxılırdı. Alarvadının bədənini tüküldü olduğu üçün möhkəm qıra yapışır və axşam çığı atın belində evə gəlir. Cəfər kişi tez Alarvadının qoluna sancaq batırır. Demə alarvadılar ancaq demir əşyalarından, eləcə də iyne-sancaqdan qorxarmışlar. Nə qədar ki, iyne və ya sancaq qolundadırsa alarvadı həmin evin, ailənin sədaqətli xidmətçisi olur. Bütün ev işlərini görür. Səhərə qədər məşədən həyətə odun daşıyır. Yeni biçilmiş çəltik, buğda, arpa sünbüllərini qurudur. İllər keçəndən sonra, Alarvadı Cəfər kişiye üzünü tutub deyir: - İllərdir ki, siz sədaqətli xidmət edirsiniz. Nə tapşırığı verirsiniz yerinə yetirirəm. İndi vaxt-vədə çatıb, mənə sərbəst buraxın, çıxıb gedim...

Alarvadı üçün evdə xüsusi bir otaq ayırılmış. İki uşağı ilə həmin otaqda qalmış. Alarvadı çox vaxt yerinə yetiriləsi mümkün olmayan işləri görürdü. Buna görə Cəfər kişi onu buraxmaq istəmədi.

-Bəlkə evdə sənə incidən olub? - deyə odndan soruşur.

-Yox! - Alarvadı başını tərpedərəcə cavab verir.

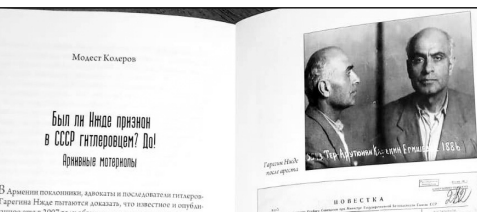
-Bəs niyə gedirsən?

-Vaxt gələndə, yaşadığınız yerləri işğal edərlər, siz də doğma torpaqdan, el-obadan ayrı düşsünüz. Onda mənə Sizdən ali apararlar.

(Davami gələn sayımızda)

QAREGİN ƏSL ERMƏNİ FAŞİSTİ OLUB

Гарегин Нжде: миф и реальность

Мягкая Кокошка

верное, и это "поддела" ли", только вот для чего? Интересно, что его желания, похоже почти на капризы, исполнялись, конечно, настолько, насколько это было возможно. Вот заключение медицинской комиссии КГБ Армении о состоянии здоровья Нжде:

"Заключенный Тер-Арутюнян Г. Е. страдает гипертонией, общим атеросклерозом, миокардиосклерозом, хроническим воспалением печени и желчного пузыря, хроническим ревматизмом и хроническим колитом".

Врачи строго рекомендовали: допрос производить не более трех часов в день, кроме того, следователь должен был сам приходиться к заключенному.

Диета: молочно-растительная. Лечение: медикаментозное, в том числе - глюкоза и лечение пивками.

Подписали: Начальник санотдела МГБ Арм. ССР подполковник м/сл. Мелик-Пашаев М. А. Врач-невропатолог поликлиники и санотдела МГБ Арм. ССР капитан м/сл. Чимшищян А. И.

Врач Внутренней тюрьмы МГБ Арм. ССР подполковник м/сл. Коков Г. 25-е марта 1952 г. Ереван48.

Рассказывает про Нжде автор мемуаров В. Овсепян: "Начиная с марта по октябрь 1952 г. нами регулярно приобре: тались различные дополнительные продукты для Нжде и Девеждя? на. Например: с 4?го по 18 марта 1952 г. на дополнительное пита: ние и другие предметы было израсходо: вано 198 р. 40 к.

Хлеб - 10 кг. Сахар (рафинад) - 5 пачек. Сыр - 0,5 кг. Мыло туалетное - 1 кусок. Носки - 1

- пара. Кислое молоко - 2,5 кг. Джем - 1 банка.
- Яблоки - 1 кг. Лимон - 2 шт. Масло - 0,5 кг. Сметана - 0,5 кг.
- Сыр в пачках - 2 пачки. Или же 3 июня 1952 г.:
- Папиросы ("Казбек") - 2 пачки. Лаваш - на 10 рублей.
- Сахар - 6 р. 30 к.
- Чеснок - 3 р.
- Лук - 4 р.
- Сыр брынза - 14 р. 29 июня было куплено: Лаваш - 2 кг - 14 р.
- Помидоры - 3 кг - 15 р. Сыр - 0,5 кг - 12 р. 50 к. Морковь - 3 пучка - 3 р. Перец - 0,5 кг - 5 р."

В октябре, 18-го числа, было куплено: хлеб, лук, чеснок, помидоры, перец, виноград, персики. Как пишет В. Овсепян, в его распоряжении было 39 справок по подобному порядку49. Согласно свидетельству того же автора, тюремная одежда Нжде заметно износилась. В своей книге Овсепян цитирует рассказ сокамерника Нжде Девеждяна:

"Брюки на Гарегине Нжде были порваны. Однажды утром пе? ред посещением дежурного офицера он еще более увеличил размер по? рванного места. И, когда зашел офицер, Нжде, дав волю своему гне? ву и красноречию, заметил, что не пристало богатому и великому Советскому государству содержать его, Нжде, в такой неприлич? ной одежде... В подобных ситуациях либо заменяли брюки и рубаш? ку, либо давали кусок материала вместе с иголкой и иглой с тем, чтобы арестант сам починил свою изношенную одежду".

Проходили дни, но ни новых брюк, ни нитки с иголкой для их починки не было. Казалось, что "великая и могучая советская страна" безнадежно забыла про дырявые штаны "рыцаря". Однако нет, с целью покупки для Нжде комплекта одежды было выделено 1 100 рублей. Спустя неделю, а это было 28 марта 1952-го, два офицера КГБ зашли в камеру и почти торжественно вскрыли прине: сенный с собой пакет. В этот день Нжде получил: 1 костюм, произведенный в Чехословакии, сорочки - 2 штуки, майку, кальсоны - 2 штуки, носки - 5 пар, носо: вые платки - 5 штук50.

"Кроме комплекта одежды ему вручили еще темно-синий галстук и две пары шерстяных носков на зиму. Две пары носков достались и мне", - не без удово: ления пишет Девеждян. Он вспоминает, что Нжде заботливо складывает и прячет полученные вещи, думая, что они пригодятся, когда он освободится из тюрьмы, а сам продолжает носить старую одежду. Заботой и умилением приоб: речью новую одежду ко дню освобождения, конечно, очень человечно и даже - трогательно. Кажется, для объяснения всего этого было бы неуместно сценическое красноречие, но рыцарь остаётся рыцарем, выше всякого простого и житейского восприятия, всегда и во всём. И Нжде не был бы собой, если бы даже в эту понятную и заурадную ситуацию не вложил "шекспировские страсти" и героизм. Сначала он требует, чтобы ему принесли новую одежду, - проносят, но он её прячет и не хочет надевать. Заданченным и обиженным чекистам он так объясняет философскую глубину этого необыкновенного акта самоотречения:

(Davami gələn sayımızda)

Оxucularımıza təqdim etdiyimiz bu kitabın müəllifi rusiyalı araşdırmaçı publisist Modest Kolerovdur. Onun ermənilərin "milli qəhrəmanını", faşist xislətli Njde Qarəginin fəaliyyətində yeni arxiv sənədlərin aşkar edilərək kitab şəklində dünyə ictimaiyyətinə çatdırılması bir daha sübut edir ki, faşizmə bərişməyən dünyə erməni xislətini də tanımali, mübarizə sürət-lə davam etməlidir.

(Əvvəli ötən sayımızda)

И далее, такой "необходимости" не было, для чего, если человек по собственной инициативе с самого начала активно и по доброй воле сотрудничал со следственными органами, стало быть, зачем "отрезать ему язык", зачем пытаться, какой в этом смысл? Снова вернёмся назад, в ту пору, когда ещё были "ужасные времена бериевского произвола". Только после оглашения приговора, когда уже не было страха перед расстрелом, "Хуступский орёл" вновь показывал признаки полёта: кажется, он чувствует себя более спокойным, кажется, становится смелее, даже дерзок, снова пытается намотать на лицо свою обычную маску "героя, презирающего смерть". Он упрекает чекистов, и как вы думаете, в чём? Не догадаетесь, в том, что они с ним недостаточно искренни. Даже поводящие виды чекисты, должно быть, изрядно удивились: что-то, а получить упрёк от заключённого "в недостаточной искренности" должно было быть редкостью в их богатой на чудные неожиданности практике. Однако же мучительные испытания чекистов на этом не заканчивались. Нжде недоуменно качал головой при допросе по его делу, уровнем медицинского обслуживания. Наш необычайный арестант теперь требует более внимательного отношения к своей "исключительной" персоне, почти намекает на санаторий:

"Я не получаю лечения, - упрекает чекистов Нжде, - ваша больница не для меня. Я страдаю артритом и почечной болезнью, которая сопровождается кровяным давлением, достигающим 240. Я нуждаюсь в диетической пище, в то время как приходится питаться селедкой - т. е. я принужден сознательно обострять болезнь, отравляя себя, способствуя инвалидности. Разве это не бескроевое убийство?"47 Нет, говорите что угодно, но время от времени наш "рыцарь", арестант, становится на самом деле не: равненным и неповторимым. Теперь его сердцу хочется "диетической пици". На-

AZAD OLUNMUŞ ƏRAZİLERDƏ HƏRBİ POLİSİN XİDMƏTİ FƏALİYYƏTİ YÜKSƏK SƏVIYYƏDƏ TƏŞKİL EDİLİB

Azərbaycan Ordusunun hərbi polis bölmələrinin azad edilmiş ərazilərdəki yaşayış məntəqələri və qoşunların dislokasiya yerlərində fəaliyyəti yüksək səviyyədə təşkil olunur.

Hərbi polis bölmələrinin tərəfindən nəzarət-buraxılış məntəqələrində, o cümlədən yeni qurulan stasionar və səyyar postlarda patrul xidməti həyata keçirilir, şəxsi heyətin yoxlanılması və qeydiyyatı, əraziyə daxil olan texnikanın uçuotu aparılır, hərbi nəqliyyat vasitələrinin hərəkatı istiqamətləndirilir.

Həmçinin Azərbaycan Ordusu bölmələrinin dislokasiya yerlərində gedən kolonların təhlükəsiz hərəkatının təmin edilməsi məqsədilə müşayiəti həyata keçirilir, eləcə də günün nizam qaydalarına uyğun olaraq hərbi qulluqlar tərəfindən qoşun xidməti və sutkaboyu döyüş növbətçiliyinin yerinə yetirilməsinə nəzarət edilir.

(Davami gələn sayımızda)